

УДК: 339.137.2

С.О. МИТРОПАН

Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економічного розвитку і торгівлі України

**ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

У статті проведено аналіз розвитку малого підприємництва в Україні, зокрема структури суб'єктів малого підприємництва, основних показників діяльності суб'єктів малого підприємництва, основних показників економічної активності та фінансової сфері на малих підприємствах, кількості зайнятих та оплати праці на малих підприємствах, показників ефективності розвитку малого підприємництва, витрат на підтримку малого підприємництва, запланованих у Державному бюджеті України.

Ключові слова: *мале підприємництво, капітал, джерела фінансування, оподаткування, показники діяльності малого підприємництва, економічної активності, фінансові результати, прибуток, рентабельність.*

Ведення господарської діяльності в сучасних умовах, особливо у період фінансової кризи, є важким і ризиковим і для великих підприємств, але труднощі малих підприємств у більшості випадків гостріші. Велике значення має проблема фінансування, брак власних коштів, труднощі в розрахунках за продукцію. За цих умов вирішальну роль відіграє професіоналізм керівників малих підприємств. Суттєвим ризиком є погіршення конкурентних переваг вітчизняних виробників через зростання цінової конкуренції на сировинних ринках, високу собівартість вітчизняної продукції, спричинену низькою продуктивністю праці та належної підтримки з боку держави тощо.

Результати та їх обговорення

Значимість малого підприємництва ні в якій мірі не поступається значимості великих підприємств, а задля динамічності розвитку економіки необхідні різні за масштабами діяльності бізнесові структури, що доповнюють одна одну. На сьогодні вклад малого підприємництва у ВВП країни не перевищує 5% в той час коли в зарубіжних країнах цей показник сягає 60% [8].

Дослідивши розвиток малого підприємництва в Україні за період з 2006 по 2010 роки можна стверджувати - перспективи розвитку малого підприємництва досить вагомі, не зважаючи на невтішні показники їх діяльності у порівнянні з зарубіжними країнами.

В структурі суб'єктів малого підприємництва підприємств у 2010 р. (рис. 1) малі підприємства займають 15,1% решту показник фізичні особи-підприємці, 84,9%.

Що ж до кількості зайнятих у суб'єктів малого підприємництва, то спостерігається збільшення абсолютних показників, і в основному, це зростання відбувається за рахунок малих підприємств та фізичних осіб підприємців. Так у 2009 році у СМП було зайнято 6,5 млн. осіб, що в свою чергу складає майже 35% всіх зайнятих працездатного віку, для порівняння, у 2006 році при кількості зайнятих 5 млн. осіб [3], частка складала 29,9%, що підтверджує значимість малого підприємництва для держави в питанні створення робочих місць.

Обсяги реалізованої продукції в абсолютних величинах за 2010–2009 р зріс майже у 2 рази і складають у 2006 році 479250,6 млн. грн. та, в наслідок кризи, 714811,7 млн. грн. у 2009 році, і такі зміни відбувається по всім суб'єктам малого підприємництва.

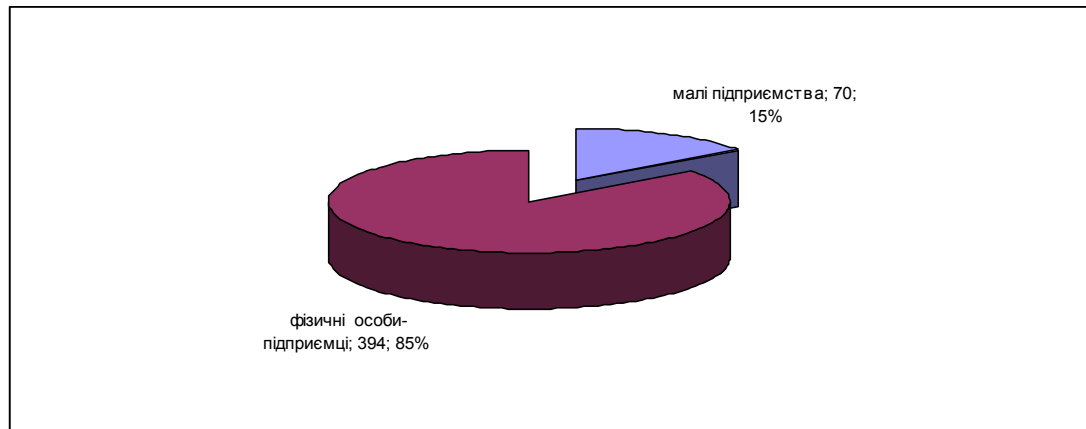

Рис 1. Кількість суб'єктів малого підприємництва за 2010 рік.

Таблиця 1. Основні показники діяльності суб'єктів малого підприємництва 2006-2010 рр.

1	Од. виміру	Роки				
		2006	2007	2008	2009	2010
	2	3	4	5	6	7
Кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення	од.	501	561	609	661	464
у % до попереднього року	%		112,0	108,6	108,5	70,2
у тому числі:						
<i>малих підприємств</i>	од.	78	84	79	82	70
у % до попереднього року	%		107,7	94,0	103,8	85,4
<i>у фізичних осіб-підприємств</i>	од.	423	477	530	579	394
у % до попереднього року	%		112,8	111,1	109,2	68,0
Кількість зайнятих працівників	тис. осіб	5737,8	6003,7	6308	6450,9	4960,2
у % до попереднього року	%		104,6	105,1	102,3	76,9
у тому числі:						
<i>на малих підприємствах</i>	тис. осіб	2339	2324,7	2319	2227	2145,7
у % до попереднього року	%		99,4	99,8	96,0	96,3
<i>у фізичних осіб-підприємців</i>	тис. осіб	3398,8	3679	3989	4223,9	2814,5
у % до попереднього року	%		108,2	108,4	105,9	66,6
з них:						
кількість найманих працівників	тис. осіб	3631	3684,5	3745,1	3665,8	3034,3
у % до попереднього року	%		101,5	101,6	97,9	82,8
у тому числі:						
<i>на малих підприємствах</i>	тис. осіб	2208,9	2223,5	2206,2	2106,5	2024,9
у % до попереднього року	%		100,7	99,2	95,5	96,1
<i>у фізичних осіб-підприємців</i>	тис. осіб	1422,1	1461	1538,9	1559,3	1009,4
у % до попереднього року	%		102,7	105,3	101,3	64,7
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг)	млн. грн.	479250,6	593030,6	701634,6	657643,6	714811,7
у % до попереднього року	%		122,2	112,9	93,0	104,9
у тому числі:						
<i>на малих підприємствах</i>	млн. грн.	360107,5	440011	496683	461691,1	484393,5
у % до попереднього року	%		122,2	112,9	93,0	104,9
<i>у фізичних осіб-підприємців</i>	млн. грн.	119143,1	153019,6	204951,6	195952,5	230418,2
у % до попереднього року	%		128,4	133,9	95,6	117,6

Починаючи з 2008 р. в Держкомстаті України методика розрахунків показника кількість малих підприємств на 10 тис. осіб змінилась, а саме:

– до 2008 р. до кількості малих підприємств на 10 тис. осіб належать підприємства, в яких середня кількість працівників ≤ 50 осіб та обсяг доходів (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ≤ 500 тис. євро (2006 р. – 66 од., 2007 р. – 70 од.);

– з 2008 р. до кількості малих підприємств на 10 тис. осіб належать підприємства, в яких середня кількість працівників ≤ 50 осіб та обсяг доходів (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ≤ 70 млн. грн. (2006 р. – 72 од., 2007 р. – 76 од.).

На рис. 2 показано, що кількість малих підприємств на 10 тис. осіб за період 2006-2010 рр. має нестабільну тенденцію а 2010 р. відмічено спад на 8 од. в порівнянні з 2006 роком.

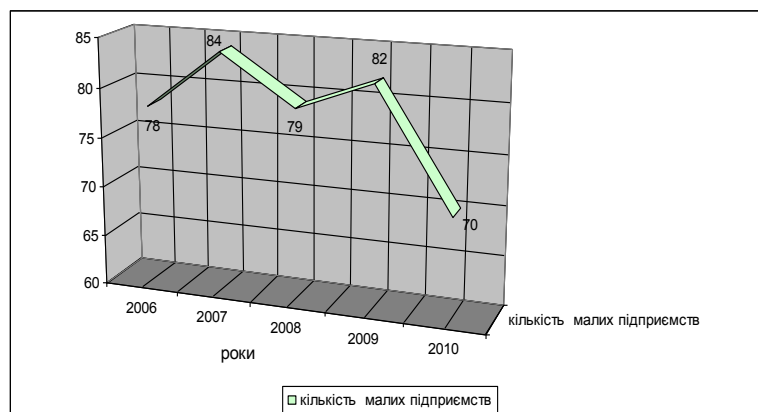

Рис. 2. Кількість малих підприємств за 2006–2010 рр.

Суб'єкти малого бізнесу є одним із важливих джерел формування робочих місць. На малих підприємствах зайнято 11% працюючого населення країни. В таблиці 2 представлені показники в малих підприємствах за 2006-2010 р. де кількість зайняти впала та в 2010 р склала 2145,7 тис. осіб що в на 193,3 тис. осіб менше ніж 2006 році. Показник середньої заробітної плати одного найманого працівника на малому підприємстві зріс у 2010 р. в порівнянні з 2006 р. майже в 2 рази.

Таблиця 2. Кількість зайнятості та оплата праці на малих підприємствах, за 2006–2010 рр.

1	Од. виміру	Роки				
		2006	2007	2008	2009	2010
2	3	4	5	6	7	
Кількість зайнятих на малих підприємствах	тис. осіб	2339	2324,7	2319	2227	2145,7
у % до попереднього року			99,4	99,8	96,0	96,3
з них:						
Кількість найманих працівників у малих підприємствах	тис. од.	2208,9	2223,5	2206,2	2106,5	2024,9
у % до попереднього року			100,7	99,2	95,5	96,1
у розрахунку на одне мале підприємство	осіб	6	6	7,0	6	7
Фонд оплати праці найманих працівників малих підприємств	млн. грн.	15786,4	20206,1	27113,4	27725,4	29885,1
Середньомісячна заробітна плата одного найманого працівника малих підприємств	грн.	609,47	781,61	1047,61	1117,35	1249,88
у % до попереднього року			128,2	134,0	106,7	111,9
Кількість постійного населення (на кінець року)	млн. осіб	46,5	46,2	46	45,8	45,6

Як показано в табл. 3 обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) на малих підприємства за цей період помірно зростає так порівнюючи 2006-2010 роки він зріс на 34 %, що говорить о позитивній тенденції в малих підприємства. У структурі джерел фінансування запозичені джерела переважають над власними, що свідчить про неможливість автономного існування підприємства і про його залежність від зовнішніх джерел фінансування. Таке положення характерне як для малих підприємств України, так і для великих, причому протягом 2010 р. становище погіршилося, але у підприємств малого бізнесу проблема недостатності власного капіталу все ж таки постає більш гостро. Проте аналіз фінансових результатів їх діяльності у 2010 р., виконаний за даними статистики [4], показав, що більша кількість малих підприємств порівняно з великими змогли краще адаптуватися до нових умов, і частка збиткових підприємств виявилася нижчою, ніж у великих підприємств. Але, на жаль, сума збитків, отриманих збитковими малими підприємствами, значно перевищує суму прибутку, яку отримали прибуткові малі підприємства, тому загальний рівень рентабельності діяльності малого бізнесу на кінець 2010 р. негативний. Частка підприємств малого бізнесу, які закінчили 2010 р. з прибутком (58,6%), виявилася вищою, ніж частка прибуткових великих підприємств (48,5%). Проте великі підприємства в середньому все ж таки працювали більш стабільно (табл. 3).

Таблиця 3. Основні показники економічної активності та фінансової сфері на малих підприємствах за 2006–2010 рр.

1	Од. виміру	Роки				
		2006	2007	2008	2009	2010
2	3	4	5	6	7	
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) на малих підприємствах	млн. грн.	360107,5	440011	496683	461691,1	484393,5
у % до попереднього року			122,2	112,9	93,0	104,9
у відсотка до загального обсягу реалізованої продукції (робіт послуг)	%	18,8	18,1	16,3	16,7	17,3
Фінансові результати малих підприємств від звичайної діяльності до оподаткування	млн. грн.	5187,1	5699,1	-37482,2	-21209,9	1148,8
<i>у тому числі:</i>						
Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	млн. грн.	19024,3	25561,8	32018,9	32952,8	49319
у % до попереднього року			134,4	125,3	102,9	149,7
питома вага підприємств що одержали прибутки, у % до загальної кількості малих підприємств	%	66,3	67,2	62,7	60,1	58,6
Збиток від звичайної діяльності до оподаткування	млн. грн.	13837,2	19862,7	69501,1	54162,7	48170,2
у % до попереднього року			143,5	349,9	77,9	88,9
питома вага підприємств що одержали прибутки, у % до загальної кількості малих підприємств	%	33,7	32,8	37,3	39,9	41,4
у % до попереднього року			134,4	125,3	102,9	149,7

Підсумки проведеного аналізу свідчать, що становище малих підприємств в Україні не є задовільним. Велика кількість малих підприємств балансує на межі згорання діяльності.

Труднощі, що перешкоджають стабільній діяльності і розвитку малих підприємств, особливо промислових, пов'язані з великим зносом основних фондів, недостатністю фінансових ресурсів для оновлення основних фондів та поповнення обігових, браком знань та навиків управлінського персоналу, що заважає приймати найбільш ефективні управлінські рішення. За цих умов особливо важливим, на думку авторів, є проведення заходів щодо підвищення професіоналізму керівників малих підприємств, в іншому випадку малі підприємства як інститут економіки не буде ефективним.

Таблиця 4. Показники ефективності розвитку малого підприємництва

1	Од. виміру	Роки				
		2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6	7
Частка малих підприємств від сектору малого підприємництва	%	15,7	15,0	13,0	12,4	15,1
Продуктивність праці малого підприємства	тис. грн.	153,95	189,2	214,1	207,3	225,7
Обсяг доходів на 1 мале підприємство		0,84	1,13	1,37	1,23	1,53
у % до кількості працездатного населення	%	7,7	7,7	7,7	7,5	7,2
у % до кількості найманих працівників на підприємствах - суб'єктах підприємницької діяльності	%	23,5	23,7	24,3	25,3	25,5
у % до фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування по економіці в цілому	%	6,8	4,2	x	x	2,1
у % до прибутку від звичайної діяльності до оподаткування по економіці в цілому	%	17,2	14,0	16,5	22,9	24,4
у % до збитку від звичайної діяльності до оподаткування по економіці в цілому	%	40,2	42,2	37,6	29	30,8

Погляд уряду на роль малого підприємництва в розвитку економіки країни.

Сьогодні Уряд України визнає мале підприємництво провідною силою в подоланні негативних процесів в економіці та забезпеченні сталого розвитку суспільства [7]. Рівень розвитку малого підприємництва має сприяти створенню позитивного іміджу України, забезпеченню ефективної ринкової економіки з метою її інтеграції в європейську і світову економічні системи.

Для реалізації державної підтримки малого підприємництва розроблена Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні.

Основними напрямками програми. Фінансове забезпечення якої здійснюється за рахунок Державного бюджету України. Державними бюджетами України на 2007 – 2010 рр. на заходи щодо підтримки малого бізнесу передбачені витрати, наведені в табл.5.

Таким чином, на заходи щодо підтримки малого підприємництва в 2009 р. спрямовано 0,00004% від ВВП. У США на ці самі цілі у 2009 р. спрямовувалося 10 млрд. дол., що становить 0,07% від ВВП (розраховано за даними статистики [8]). Таким чином, в Україні на підтримку малого підприємництва спрямовується майже в 2000 разів менше коштів порівняно із США.

Таке обмежене фінансування унеможливорює комплексне вирішення проблем у цій сфері, гальмує інноваційну спрямованість малого підприємництва.

Таблиця 5. Витрати на підтримку малого підприємництва, заплановані у Державному бюджеті України, млн. грн.

Найменування витрат	2007 р.	2008р.	2009 р.	2010 р.
Часткове відшкодування відсоткових ставок за кредитами, які надаються підприємствам малого та середнього бізнесу на реалізацію інвестиційних проектів	27	32	0	0
Заходи щодо реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва	1,8	2	0,4	0,7

Як відомо, наприкінці 2010 року, було прийнято Податковий кодекс, який вступив в силу з 1 січня 2011 року. Цим документом передбачено тимчасове існування спрощеної системи оподаткування за єдиним податком, до моменту прийняття законодавчо-нормативного документу, що буде регулювати оподаткування малого бізнесу, більш того, ним створюється більше податкове навантаження на малий бізнес ніж раніше, а можливості співпраці малих підприємств з середніми та великими значно скорочуються, в наслідок низки нововведень, що знайшли місце в Податковому кодексі. Отже, ситуація щодо розвитку малого підприємництва та усунення основних недоліків з боку законодавства триває. На сьогоднішній день більше 51% суб'єктів малого підприємництва використовують альтернативні системи оподаткування однією з яких(та найбільшою за кількістю зареєстрованих юридичних і фізичних осіб серед таких суб'єктів малого підприємництва) є єдиний податок. Тому основними шляхами покращення стану та розвитку малого підприємництва в Україні є: створення законодавчо нормативної бази зі сприятливими умовами розвитку малого бізнесу, а також вдосконалення податкової політики та забезпечення функціонування спрощеної системи оподаткування, більш того, таке вдосконалення має відбутися як найшвидше.

Значним стимулом для розвитку малого бізнесу в Україні є спрощена система оподаткування. Проте аналіз ефективності використання спрощеної системи оподаткування показує, що позитивною вона є тільки для порівняно невеликої групи суб'єктів господарювання, а саме для малих підприємств торгівлі та сфери надання послуг, у вартості продукції яких досить висока частка доданої вартості. Для більшості інших підприємств малого бізнесу і особливо таких важливих з точки зору розвитку економіки галузей, як промисловість, з фінансового погляду спрощена система оподаткування неприйнятна.

Таким чином, діючі закони в області малого підприємництва, покликані стимулювати розвиток малого бізнесу, практично не виконують свого завдання, стимулюючи, головним чином, малі підприємства у сфері торгівлі, що підтверджується даними статистики.

Висновки

Мале підприємство як організаційна форма підприємства є одним з найбільш ефективних та корисних для країни, яка розвивається в ринкових умовах. Однак рівень розвитку малого підприємництва, проте, залишається незадовільним у нашій країні. У сучасних умовах ця проблема є однією з головних для української економіки, тому вирішувати її повинна держава шляхом створення необхідних умов і підтримуючи вітчизняного малого виробника. Проте позиція держави щодо малого підприємництва є непослідовною, державна підтримка все ще слабка і недостатня, суб'єктам малого підприємництва доводиться розраховувати тільки на власні сили, що значно обмежує можливості для розвитку і підвищує ризики. Невиправдано низьке значення відводиться малим підприємствам виробничої сфери. Державна підтримка малого бізнесу будується таким чином, що стимулює розвиток переважно малого бізнесу у сфері торгівлі, яка не виробляє додаткової вартості, залишаючи без підтримки підприємства виробничої сфери. Одні лише малі підприємства торгівлі не зможуть виконати ті специфічні соціально-економічні функції, через які малий бізнес цінується в межах держави, і потенціал малого бізнесу реалізований не буде.

Список використаної літератури

1. *Малый бизнес: кредитование малого бизнеса* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kreditbusiness.ru>.
2. *Малый і середній бізнес у пошуках місця в стратегії економічного зростання в Україні* : Зб. ст. [Електронний ресурс] ; ред. Я. А. Жаліла // Сер. «Безпека економічних трансформацій». – К., 2002. – Вип. 19. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Table/Jalilo19/002.htm>.
3. *Статистичний збірник «Щорічник України 2007»* / ред. О. Г. Осауленко. – К. : Державний комітет статистики України, 2008. – 572 с.
4. *Статистичний збірник «Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності 2008»* / ред. І. М. Жук. – К. : Державний комітет статистики України, 2009. – 327 с.
5. *Статистичний збірник «Регіони України 2009»* / ред. О. Г. Осауленко. – у 2-х частинах. – К. : Державний комітет статистики України, 2009. – Ч. 2. – 758 с.
6. *Статистичний збірник «Україна в цифрах 2008»* ; ред. О. Г. Осауленко. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. – 260 с.
7. *Україна. Закони. Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні* [Електронний ресурс]: [прийнятий Верховною Радою 21.12.2000р. зі змінами станом на 01.07.2010р.]. – (Чинний закон). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2157-14>.
8. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / [К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, Е.М., Кужель О. В., Лібанова та ін.]. – К., Держкомпідприємство, 2008. – 226 с.
9. Основні показники розвитку малих підприємств / Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Стаття надійшла до редакції 18.10.2012

Исследование конкурентоспособности отечественных предприятий

Митропан С.А.

Научно-исследовательский экономический институт Министерства экономического развития и торговли Украины

В статье проведен анализ развития малого предпринимательства в Украине, в частности структуры субъектов малого предпринимательства, основных показателей деятельности субъектов малого предпринимательства, основных показателей экономической активности и финансовой сферы на малых предприятиях, количества занятых и оплаты труда на малых предприятиях, показателей эффективности развития малого предпринимательства, расходов на поддержку малого предпринимательства, запланированных в Государственном бюджете Украины.

Ключевые слова: малое предпринимательство, капитал, источники финансирования, налогообложение, показатели деятельности малого предпринимательства, экономической активности, финансовые результаты, прибыль, рентабельность.

Study the competitiveness of domestic enterprises

Mytropan S.

Scientific and Research Institute of Economics Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine

The article analyzes the development of small business in Ukraine, in particular, the structure of small businesses, the key performance indicators of small businesses, the main indicators of economic activity and the financial sector to small businesses, the number of employees and wages in small businesses, efficiency indicators of small business development, support costs for small businesses, planned in the state budget of Ukraine.

Keywords: small business, capital, sources of funding, taxation, indicators of small business, of economic activity, the financial results, profit, the profitability.